

Hubert Mazur

Źródła do dziejów uzdrowisk w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach

Na terenie województwa świętokrzyskiego, czy też szerzej — międzyrzecza Wisły i Pilicy, znajdują się obecnie dwa uzdrowiska — Busko Zdrój i Solec Zdrój. Omawiany teren ma jednak bogatszą historię w tym względzie. W dwudziestoleciu międzywojennym na terytorium ówczesnego, rozległego województwa kieleckiego znajdowało się pięć uzdrowisk. Poza dwoma wspomnianymi były to: Czarniecka Góra, Ojców i Rabsztyn.

Pośród wyżej wymienionych najstarszą metrykę ma Busko Zdrój, bowiem za datę jego powstania przyjmuje się rok 1836, kiedy wzniesiono budynek łaźni — obecnie sanatorium Marconi¹. Niewiele młodsze jest uzdrowisko w Solcu, które utworzono w 1837 r., dzięki staraniom właściciela, Karola Godefroi. W obu miejscowościach do chwili obecnej nadal funkcjonują uzdrowiska². Na rok 1855 datuje się początek działalności uzdrowiskowej w Ojcowie. Formalnie miejscowość tę uznano za uzdrowisko w 1918 r., ale do dziś Ojców ma charakter bardziej turystyczny niż uzdrowiskowy³. Sanatorium w Czarnieckiej Górze powstało w roku 1891 i jako niezwykle popularny kurort funkcjonowało do wybuchu II wojny światowej. Obecnie znajduje się w nim Świętokrzyskie Centrum Rehabilitacji⁴. Najmłodszą placówką uzdrowiskową był powstały w 1926 r. Zakład Leczniczo-Wychowawczy Rabsztyn koło Olkusza, którego celem była profilaktyka i leczenie gruźlicy. Główny budynek tutejszego szpitala wzniesiono w 1934 r. W roku 1967 zmieniono nazwę placówki na Państwowe Sanatorium Przeciwgruźlicze „Rabsztyn” w Jaroszowcu, zaś w 1976 roku powstał tu Wojewódzki Zespół Leczniczo-Rehabilitacyjny, przekształcony następnie (w 1984 r.) w Wojewódzki Szpital Chorób Płuc w Jaroszowcu⁵.

Archiwalia do dziejów uzdrowisk znajdujące się w Archiwum Państwowym w Kielcach omówię w trzech grupach, według chronologii: okres niewoli narodowej (do 1918 r.), dwudziestolecie międzywojenne wraz z okupacją niemiecką oraz okres po roku 1945. W każdej z nich kolejność zdeterminowała proveniencja materiałów archiwalnych. Najpierw scharakteryzowano dokumentację wytworzoną przez administrację szczebla gubernialnego lub wojewódzkiego, potem kolejno powiatowego, miejskiego oraz gminnego. Następnie uwzględniono akta powstałe w wyniku działalności organów administracji specjalnej i innych podmiotów, dalej — materiały proveniencji partyjnej, a także zbiory i kolekcje.

¹ L. Marciniak, *Przewodnik po Busku Zdroju i okolicy*, Busko Zdrój 1999, s. 12, 13; *Uzdrowisko Busko Zdrój. 150 lat uzdrowiska 1836–1986. 700 lat miasta Busko 1287–1987*, Busko Zdrój 1986; J. Dymnicki, *Busko i jego zdroje*, Warszawa 1860, s. I.

² P. Zatorska, *Uzdrowisko w Solcu do wybuchu I wojny światowej*, „Studia Humanistyczno-Społeczne”, t. 3, 2009, s. 27–44; zob. też: H. Lawera, *Gmina Solec Zdrój*, Krosno 2001, s. 18–30.

³ A. Mitkowska, *Uzdrowisko w Ojcowie i jego park zdrojowy*, „Prądnik”, t. 10, 1995, s. 105–134.

⁴ A. Werens, *Czarniecka Góra. Historia uzdrowiska*, Końskie 2005.

⁵ M. Z. Maryszewski, *Pierwszy wiek Jaroszowca*, Piekary Śląskie 1996.

Okres porozbiorowy

Najstarsze informacje odnoszące się do uzdrowisk ziemi świętokrzyskiej znajdują się w zespolu „Rząd Gubernialny Radomski” z lat 1810–1867. Są to raporty o przybywających do Buska na leczenie wodami w latach 1834–1843 oraz dokumentacja starań o urządzenie jarmarków letnich. Wśród tych ostatnich są m.in. licencje na handel w mieście dla starozakonnych, w tym lista dziesięciu rodzin żydowskich zamieszkałych we wsi Nadole pod Buskiem, z 27 czerwca 1841 r.⁶ Zachowały się obfite i cenne akta tamtejszego szpitala św. Mikołaja z lat czterdziestych XIX w., w postaci m.in. raportów z jego działalności — finansowej i lekarskiej (za lata 1845–1846), dotyczące ruchu chorych (1844–1845) oraz dokumentacja finansowa, poruszająca kwestie opłat za leczenie i kąpiele, a także zawierająca akta śledztwa przeciwko ekonomowi szpitala⁷. Istotna jest także korespondencja na temat kosztów kuracji, wykazy zalegających z wpłatami, raport z działalności placówki za rok 1850, zestawienie wydatków na jej remont z 1865 r.⁸ oraz akta zwrotu szpitalowi kosztów kuracyjnych z lat 1852–1866⁹. Znalazła się tu również dokumentacja związana z urządzeniem w gmachu poklasztornym szpitala wojskowego z lat 1831–1836, zawierająca wykaz pomieszczeń wraz ze wskazaniem liczby chorych, spisy przedmiotów oraz dokumenty poświadczające ich zakup¹⁰.

W omawianym zespolu znacznie mniej wiadomości odnosi się do szpitala letniego w Solcu. W dwóch jednostkach archiwalnych znajduje się m.in. zapis Karola Godefroi na rzecz tej placówki¹¹, korespondencja dotycząca leczenia ubogich, rejestry chorych oraz interesujący projekt modernizacji soleckiego zakładu wód mineralnych z 1867 r.¹²

Zespol „Rząd Gubernialny Kielecki” z lat 1866–1918 zawiera informacje i raporty o kuracuszach przybyłych do Buska i Solca, w tym ich imiona i nazwiska, wiek, zawód, miejsce zamieszkania, data przybycia¹³. Wiele materiałów dotyczy spraw prawno-majątkowych buskich uzdrowisk (np. dzierżaw)¹⁴ i kwestii podatkowych¹⁵. Interesujące są akta dotyczące usług — pozwolenia na uruchomienie linii autobusowych między Kielcami a Buskiem¹⁶ i Solcem¹⁷ z 1906 r. oraz na otwarcie apteki¹⁸ i gabinetu stomatologicznego¹⁹. Kolejny poszyt dotyczy organizacji loterii w roku 1879 w Solcu i Busku²⁰. Dwie jednostki odnoszą się do kaplicy zdrojowej w Busku (1882–1911)²¹, zaś jedna do parku zdrojowego (1893 r.)²². Część stanowi dokumentacja o bezpłatnym leczeniu²³ oraz nieliczne akta osobowe lekarzy²⁴. Pozostałe to regulaminy dla zakładu w Busku, korespondencja w sprawach infrastruktury, działalności i organizacji tego

⁶ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej cyt.: APK), Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 2184.

⁷ Tamże, sygn. 10555.

⁸ Tamże, sygn. 10556.

⁹ Tamże, sygn. 10906.

¹⁰ Tamże, sygn. 10554.

¹¹ Tamże, sygn. 10624.

¹² Tamże, sygn. 4029.

¹³ APK, Rząd Gubernialny Kielecki, sygn. 11192.

¹⁴ Tamże, sygn. 11262, 13824, 11088 (w tej jednostce zachowały się plany szpitala), 15111, 13825, 6566.

¹⁵ Tamże, sygn. 13904.

¹⁶ Tamże, sygn. 12139.

¹⁷ Tamże, sygn. 12162.

¹⁸ Tamże, sygn. 15234.

¹⁹ Tamże, sygn. 15409.

²⁰ Tamże, sygn. 10326.

²¹ Tamże, sygn. 2395, 4539.

²² Tamże, sygn. 13826.

²³ Tamże, sygn. 1168, 11604, 11119, 5609.

²⁴ Tamże, sygn. 15303, 15399.

kurortu²⁵. Na uwagę zasługują wiadomości o kwaterach i przewozach w czasie sezonu kuracyjnego 1886–1887²⁶.

Trzy poszyty odnoszą się do dziejów uzdrowiska w Ojcowie; znaleźć w nich można dokumenty dotyczące otwarcia tu stacji lekarsko-klimatycznej przez lekarza Władysława Olechnowicza²⁷, zakładu hydropatycznego przez lekarza Ludwika Jagniętkowskiego²⁸ i lecznicy hydropatycznej „Goplana” przez hrabiego Ludwika Krasieńskiego²⁹.

Uzdrowiska w Busku dotyczy także kilka poszytów o niewielkiej objętości w zespole „Kancelaria Gubernatora Kieleckiego” (1867–1915). Jeden z nich zawiera dane o liczbie chorych korzystających z lokalnych wód mineralnych w 1888 r.³⁰ Wiadomo, że w tymże roku do Buska przybyło 1449 osób, z czego 234 prawosławnych, 921 katolików, 46 ewangelików i 248 Żydów. Część z nich (180 osób) leczono w szpitalu św. Mikołaja, a większość (1269) w „buskich mineralnych wodach”³¹. Znalazły się tu ponadto prośba dzierżawcy sanatorium w Busku do gubernatora kieleckiego o zezwolenie na odprawienie nabożeństwa z okazji rozpoczęcia sezonu letniego w 1891 r.³², wiadomości związane z rozpoczęciem sezonu leczniczego w roku 1912³³, dokumentacja budowy wodociągu z 1898 r.³⁴, a także akta z 1900 r. o nieprawdziwych wiadomościach ogłaszanych w „Gazecie Kieleckiej” a dotyczących buskich wód³⁵. Ciekawą zawartość ma poszyt dotyczący działalności w Busku teatrów w 1897 r., zawierający m.in. afisze przedstawień wystawianych w kurorcie³⁶.

Zespół „Naczelnik Powiatu Stopnickiego” z lat 1833–1866 dokumentuje przede wszystkim finansowe aspekty funkcjonowania dwóch szpitali — św. Mikołaja w Busku³⁷ i św. Edwarda w Solcu³⁸. Znajdują się w nim rachunki przychodów i rozchodów kas obu placówek. Zebrano tu również protokoły, rachunki i pokwitowania Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Mikołaja w Busku z lat 1848–1858³⁹.

Natomiast zespół „Zarząd Powiatowy Olkuski” z lat 1867–1914 zawiera wiadomości na temat uzdrowiska w Ojcowie. Pierwszy poszyt, z 1867 r., traktuje o powstaniu tam zakładu leczniczego; mamy tu prośby o otwarcie kąpieli zimnych i ciepłych oraz zgody na takowe od Rządu Gubernialnego Kieleckiego. Warto przytoczyć fragment jednego z tych dokumentów — do wójta gminy Łazy pisał pełnomocnik dziedzica dóbr Ojcow: „Niniejszem mamy honor oznajmić, że od pierwszego czerwca mamy zamiar zaprowadzić w Ojcowie zimne kąpiele i ciepłe we wannach, jako też i używanie żętycy. Do urządzenia tego wszystkiego i dla leczenia słabych używanym będzie doktor medycyny z Krakowa, któren li tylko przez lato w Ojcowie bawić będzie”⁴⁰. Akta z 1901 r. poświęcone są budowie kąpieli przy ojcowskim zakładzie leczniczym⁴¹.

²⁵ Tamże, sygn. 5863, 15226, 15229, 15230, 16364.

²⁶ Tamże, sygn. 11248.

²⁷ Tamże, sygn. 15178.

²⁸ Tamże, sygn. 15186.

²⁹ Tamże, sygn. 15268.

³⁰ APK, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego, sygn. 589.

³¹ Tamże, s. 3.

³² Tamże, sygn. 724.

³³ Tamże, sygn. 2509.

³⁴ Tamże, sygn. 1232.

³⁵ Tamże, sygn. 1513.

³⁶ Tamże, sygn. 1143.

³⁷ APK, Naczelnik Powiatu Stopnickiego, sygn. 106, 107, 108, 109.

³⁸ Tamże, sygn. 111, 112, 113, 114, 115, 116.

³⁹ Tamże, sygn. 105.

⁴⁰ APK, Zarząd Powiatowy Olkuski, sygn. 1091.

⁴¹ Tamże, sygn. 901.

Dzieje uzdrowiska Busko Zdrój w latach pierwszej wojny światowej dokumentuje zespół „C. i K. Komenda Powiatowa w Busku” z lat 1914–1918, w którym znajdują się listy płatnicze cywilnych i wojskowych pracowników tutejszego Zakładu Kąpielowego, rachunki kosztów ich podróży i skierowania na kurację⁴². Istotne są również akta budowy w tym mieście kolonii leczniczej dla dzieci⁴³. W innym zespole — „C. i K. Komenda Powiatowa w Opocznie” (1914–1918) zachował się natomiast plakat reklamujący Zakład Kąpielowy w Busku⁴⁴.

Ciekawa jest dokumentacja sporządzona przez Dyрекcję Ubezpieczeń z lat 1822–1866 w postaci zestawień informujących o ubezpieczonych wówczas nieruchomościach. Szacunki poszczególnych zabudowań dostarczają wiadomości o ich wyglądzie, stanie zachowania, wymiarach i ówczesnej wartości. Zawierają też ich opis i informacje, z jakich materiałów zostały wykonane poszczególne części i detale obiektów. Uzupełnieniem tekstu są plany i rysunki budynków. W zespole tym znajdują się również szczegółowe wyceny wraz z rysunkami zabudowań szpitala w Solcu, budynków teatralnych z salą balową oraz zabudowań mieszkalnych dla gości⁴⁵. Drugi poszyt zawiera podobne dane w odniesieniu do zabudowań łazienek w Busku i tamtejszych szpitali — św. Mikołaja i wojskowego letniego⁴⁶.

Dla dziejów szpitali buskiego i soleckiego znaczący jest też zespół „Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Stopnickiego” z lat 1839–1869. Zebrano w nim korespondencję Rady Szczegółowej Opiekuńczej Szpitala św. Mikołaja w Busku w sprawach finansowych, majątkowych, aprowizacyjnych i sprawozdanie z roku 1836⁴⁷, a także „protokoły periodycznego przeglądu sprzętów i efektów własnością szpitala św. Mikołaja w Busku będących” z lat 1842–1869⁴⁸. Włączono tu także korespondencję poświęconą kwestiom finansowo-organizacyjnym szpitala w Solcu⁴⁹.

W zespole „Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kieleckiego” (1829–1870) znajdują się dokumenty z lat 1836–1861 na temat ubogich pacjentów kierowanych na kurację wodami leczniczymi w Busku. Uwzględniono personalia chorych wraz z określeniem rodzaju ich schorzenia⁵⁰.

O sposobie uatrakcyjnienia pobytów sanatoryjnych świadczy np. organizacja charytatywnych wieczorów tanecznych w budynkach uzdrowskich w Ojcowie w ostatniej dekadzie XIX w. Informują o tym zespoły: „Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych powiatu olkuskiego” (1842–1870)⁵¹ oraz „Powiatowa Rada Opieki Społecznej powiatu olkuskiego” (1870–1914)⁵².

Obszernych wiadomości o uzdrowskich pod koniec XIX i na początku XX stulecia dostarcza zwłaszcza zespół akt pod nazwą „Rada Opieki Społecznej Guberni Kieleckiej” z lat 1870–1915. Znajdują się tu dokumenty osobowe lekarzy pracujących w Busku (Juliana Majkowskiego, Antoniego Ferdynanda Sulimierskiego, Franciszka Trojanowskiego i Edmunda Drewnowskiego)⁵³ i w Solcu (Władysława Daniewskiego)⁵⁴. Duża część tej dokumentacji dotyczy organizacji bezpłatnego leczenia w szpitalach w obu tych miejscowościach z lat 1898–1914;

⁴² APK, C. i K. Komenda Powiatowa w Busku, sygn. 45, 46, 64.

⁴³ Tamże, sygn. 294.

⁴⁴ APK, C. i K. Komenda Powiatowa w Opocznie, sygn. 201.

⁴⁵ APK, Dyrekcja Ubezpieczeń, sygn. 1498, s. 44–67, 75–98.

⁴⁶ Tamże, sygn. 1419, s. 48–54, 156–269.

⁴⁷ APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Stopnickiego, sygn. 2.

⁴⁸ Tamże, sygn. 3.

⁴⁹ Tamże, sygn. 5.

⁵⁰ APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych Powiatu Kieleckiego, sygn. 49.

⁵¹ APK, Rada Opiekuńcza Zakładów Dobroczynnych powiatu olkuskiego, sygn. 16.

⁵² APK, Powiatowa Rada Opieki Społecznej powiatu olkuskiego, sygn. 9, 11.

⁵³ Rada Opieki Społecznej Guberni Kieleckiej, sygn. 417, 540, 541, 543.

⁵⁴ Tamże, sygn. 551.

są tam m.in. prośby potencjalnych kuracjuszy⁵⁵. Niewielka część to materiały dotyczące prac budowlanych i remontowych przeprowadzanych w tamtejszych placówkach — w szpitalu św. Mikołaja w Busku w latach siedemdziesiątych XIX w. (korespondencja, kosztorysy, raporty, protokół zdawczo-odbiorczy⁵⁶, protokoły z obrad komitetu oraz plan szpitala⁵⁷), w Zakładzie wód mineralnych w Busku⁵⁸ i w szpitalu św. Edwarda w Solcu⁵⁹ (w obu tych przypadkach są to głównie kosztorysy koniecznych do wykonania prac i korespondencja w tej sprawie). Osobna dokumentacja dotyczy budowy dwupiętrowej oficyny przy szpitalu św. Mikołaja w Busku w latach 1893–1901⁶⁰. Nieco informacji odnosi się też do spraw majątkowych tych placówek (np. taksy opłat i aktualne regulaminy)⁶¹. Interesujące są raporty z roku 1889 o kuracjuszach przybywających do Buska i Solca, w tym listy imienne⁶². Jednym z najciekawszych źródeł jest regulamin buskiego szpitala z 1905 r.⁶³ oraz przynoszący różnorodne dane na temat warunków i kosztów działania tej placówki „Kurier sezonowy zakładu leczniczego w Busku. Tygodnik wydawany pod redakcją Dyrektora Zakładu Leczniczego” za 1904 rok, na którego łamach publikowano m.in. *Takę na przedmioty i środki lecznicze wydawane dla chorych w zakładzie leczniczym wód mineralnych w Busku w ciągu sezonu leczniczego 1904 roku*, przepisy dla osób przebywających w zakładzie kąpielowym, *Tablicę analityczną porównawczą najważniejszych źródeł siarczanych*, spisy lekarzy, programy imprez kulturalnych⁶⁴. Zbiorcze zestawienia zawierają sprawozdania roczne z działalności szpitali w Busku i Solcu w 1876 r.⁶⁵

Pewne znaczenie w badaniach nad dziejami tych dwóch uzdrowisk mogą mieć „Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Busku” (1875–1912), „Akta Stanu Cywilnego Okręgu Bóźniczego w Busku” (1886–1912) oraz „Akta Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Solcu Zdroju” (1875–1912).

L a t a 1918–1945

Dla badań nad międzywojennymi dziejami uzdrowisk bardzo cenne są akta „Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego” z lat 1919–1939. Najpełniej udokumentowane są zagadnienia organizacyjne, finansowe i inwestycyjne uzdrowiska w Busku. Szczególnie wartościowe są protokoły posiedzeń Komisji Zdrojowej, jej sprawozdania, budżety, pokwitowania poboru taksy kuracyjnej⁶⁶. Cenny jest plan zabudowy Buska Zdroju 1932–1935, a w nim „[...] opis techniczny do projektu planu zabudowania zdrojowiska Busko”⁶⁷. Na uwagę zasługują: wykaz właścicieli willi przy Zakładzie Zdrojowym w Busku Kieleckim z 1928 r. (zawierający nazwy budynków, liczbę znajdujących się wewnątrz pokoi, ich położenie na piętrach, ceny wynajmu)⁶⁸, protokoły wizytacji uzdrowiska i oględzin willi z 1922 r.⁶⁹ oraz plan sytuacyjny ówczesnego uzdrowiska⁷⁰. Część akt odnosi się do Kolonii Leczniczej Dziecięcej Górka. Są to w pierwszej kolejno-

⁵⁵ Tamże, sygn. 400, 441, 479, 619, 672.

⁵⁶ Tamże, sygn. 67, 106, 485.

⁵⁷ Tamże, sygn. 106.

⁵⁸ Tamże, sygn. 260.

⁵⁹ Tamże, sygn. 387.

⁶⁰ Tamże, sygn. 312.

⁶¹ Tamże, sygn. 152, 257, 293, 508, 532, 556, 651, 720.

⁶² Tamże, sygn. 275.

⁶³ Tamże, sygn. 475.

⁶⁴ Tamże, sygn. 470.

⁶⁵ Tamże, sygn. 135.

⁶⁶ APK, Urząd Wojewódzki Kielecki I, sygn. 1900, 2436, 2524, 2525, 2527, 8236, 8237, 8469, 20432.

⁶⁷ Tamże, sygn. 17087.

⁶⁸ Tamże, sygn. 1881.

⁶⁹ Tamże, sygn. 1857.

⁷⁰ Tamże, sygn. 2436.

ści dokumenty Towarzystwa Przyjaciół Kolonii Leczniczej Dziecięcej Górka im. dr med. J. Brudzińskiego — „Górka”, zawierające protokół walnego zebrania (z roku 1934), statuty organizacji i prowadzoną przez nią korespondencję⁷¹ oraz dokumentację budowy sanatorium (w tym kosztorysy prac) z lat 1919–1923⁷². Osobno umieszczono statut stowarzyszenia i charakterystykę działania sanatorium⁷³. Zachowały się też sprawozdania finansowe z lat 1937–1938⁷⁴. Bardziej dokładna i zasobna jest dokumentacja z lat 1930–1931, informująca głównie o sytuacji finansowej (rachunki, umowy, zestawienia wydatków z subwencji ministerstwa pracy i opieki społecznej), ale obejmujące także zapotrzebowanie na środki medyczne, listy imienne dzieci, spisy przywiezionych przez nie rzeczy, orzeczenia lekarskie, rachunki za leczenie, foldery reklamowe itp.⁷⁵ Włączono tu również dokumentację kasy oszczędności i wzajemnej pomocy pracowników „Górki”⁷⁶. Znaczną grupę wśród tych archiwaliów stanowią ówczesne projekty architektoniczne budowli uzdrowiskowych: domu wypoczynkowego (z 1938 r.)⁷⁷, restauracji (z 1935 r.)⁷⁸, kąpeli słonecznych (z 1935 r.)⁷⁹, „Kino-Teatru” w państwowym zakładzie kąpielowym (z 1925 r.)⁸⁰, gmachu kąpielowego zakładu zdrojowego (z 1935 r.)⁸¹ (wraz z planem łazienek), leżalni damskich z 1935 r.⁸², budynku lit. B w nieruchomości Państwowego Zakładu Zdrojowego dla p. Emila Buczwińskiego⁸³, baraku letniej kolonii na 545-ro dzieci w Kolonii Leczniczej Dziecięcej (z 1928 r.)⁸⁴. Są tu również projekty rozbudowy infrastruktury: zbiornika na wodę mineralną (1924 r.)⁸⁵, pieca kręgowego osiemnastokomorowego systemu Hoffmana i komina dla cegielni w Busku będącej własnością Kolonii Leczniczej Dziecięcej⁸⁶ oraz laboratorium mułowego dla Państwowego Zakładu Kąpielowego (z 1926 r.)⁸⁷. Ważnych wiadomości dostarczają także akta remontu Zakładu Zdrojowego z lat 1920–1924⁸⁸ oraz dokumentacja zatwierdzenia sanatorium ZUS z 1938 r.⁸⁹

Dla poznania historii i sposobu funkcjonowania uzdrowiska Solec Zdrój w tym czasie istotne są akta Komisji Zdrojowej z lat 1930–1939 (stanowiące integralną część zespołu „Urząd Wojewódzki Kielecki”), zawierające protokoły posiedzeń Komisji, jej sprawozdania, regulaminy, budżety, statuty poboru taksy kuracyjnej, korespondencję⁹⁰, w tym także zestawienie prezentujące wpływ opłat za kuracje w 1933 r.⁹¹ i protokoły z ówczesnych wizytacji uzdrowiska⁹².

⁷¹ Tamże, sygn. 3800.

⁷² Tamże, sygn. 14582.

⁷³ Tamże, sygn. 8241.

⁷⁴ Tamże, sygn. 20475.

⁷⁵ Tamże, sygn. 8822.

⁷⁶ Tamże, sygn. 3742.

⁷⁷ Tamże, sygn. 18571.

⁷⁸ Tamże, sygn. 18455.

⁷⁹ Tamże, sygn. 18453.

⁸⁰ Tamże, sygn. 17941.

⁸¹ Tamże, sygn. 184554.

⁸² Tamże, sygn. 17020.

⁸³ Tamże, sygn. 17559.

⁸⁴ Tamże, sygn. 18217.

⁸⁵ Tamże, sygn. 17826.

⁸⁶ Tamże, sygn. 18136.

⁸⁷ Tamże sygn. 18038.

⁸⁸ Tamże, sygn. 14583.

⁸⁹ Tamże, sygn. 17021.

⁹⁰ Tamże, sygn. 1887, 1900, 2434, 2435, 2529, 2530.

⁹¹ Tamże, sygn. 8237.

⁹² Tamże, sygn. 1857.

W zespole „Urząd Wojewódzki Kielecki” skromnie reprezentowane są źródła do ówczesnych dziejów uzdrowiska w Ojcowie. Są to przede wszystkim akta Komisji Klimatycznej z lat 1929–1939, wśród których większość związana jest z jej działalnością: protokoły posiedzeń, sprawozdania, budżety, inwentarz, a także ustalone taksy opłat kuracyjnych i wykaz wpływów z tychże oraz rozmaita korespondencja⁹³. Wizytację tegoż uzdrowiska uwzględniono gdzie indziej⁹⁴. Ciekawych informacji dostarczają wykazy willi i pensjonatów oraz relacje z ich oględzin⁹⁵. Z dokumentacji technicznej zachował się jedynie projekt wodociągu dla uzdrowiska w Ojcowie na Złotej Górze z lat 1928–1929⁹⁶.

W omawianym zespole znajdziemy niewiele materiałów do dziejów sanatorium w Czarnieckiej Górze. Zawartość jednego z poszytów z lat 1936–1939 stanowią sprawozdania z działalności Zarządu Uzdrowiska, różnorodna korespondencja, statut taksy kuracyjnej, rozliczenia z realizacji budżetu, uwzględniające wpływy i wydatki funduszu taksy kuracyjnej⁹⁷. W formie tabelarycznej przedstawiono dochody z opłat za kuracje w tymże uzdrowisku za rok 1933⁹⁸. Zachowały się też protokoły z jego wizytacji i z oględzin hoteli przy Uzdrowisku Czarniecka Góra z 1922 r.⁹⁹ oraz plan tutejszego osiedla letniskowego (z lat 1932–1937)¹⁰⁰.

W aktach Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego bardzo niewiele źródeł dotyczy sanatorium w Rabsztynie. Są to przede wszystkim akta jego budowy — protokoły posiedzenia powołanego do tego celu Komitetu Budowy Wojewódzkiego Zakładu im. Wojewody Ignacego Manteuffla dla dzieci gruźliczych w Rabsztynie, prowadzona korespondencja oraz oferty¹⁰¹. Jest tu także projekt Sanatorium dla dzieci w Rabsztynie z 1928 r., na który składają się: plan sytuacyjny założenia, dane techniczne i statystyczne, projekty elewacji, pawilonu-internatu oraz budynku gospodarczego¹⁰².

Znalazły się tu także sprawozdanie komisji zdrojowej w Rabce za 1931 r.¹⁰³, tymczasowe statuty zdrojowiska Ciechocinek¹⁰⁴ oraz kilka innych poszytów, odnoszących się do innych polskich uzdrowisk¹⁰⁵.

O zaprowadzeniu, na potrzeby kuracjuszy, regularnej komunikacji autobusowej pomiędzy Kielcami a Buskiem informuje jeden poszyt w zespole „Starostwo Powiatowe Kieleckie” z lat 1918–1939, który zawiera m.in. dane o liczbie pasażerów korzystających z tego połączenia, by dotrzeć na kurację do Buska¹⁰⁶.

W zespole „Wydział Powiatowy w Busku” z lat 1921–1939 znajdują się akta dotyczące własności szpitala św. Edwarda w Solcu Zdroju z 1938 r. (m.in. odpis aktu notarialnego nr rep. 45 spisane w kancelarii notariusza Karola Mikułowskiego w Chmielniku w 1848 r., zapis Karola Godeffroy)¹⁰⁷ i akta członkostwa Kolonia Dziecięca Górka w Busku Zdroju (wśród nich statut Stowarzyszenia „Górka — Kolonia Lecznicza Dziecięca im. Rektora Józefa Brudzińskiego”, broszurka *O leczeniu przewlekłe chorych dzieci w Kolonii Leczniczej Dziecięcej im. Rektora*

⁹³ Tamże, sygn. 1887, 1893, 1900, 2380, 2434, 2527, 2528, 8237, 20476.

⁹⁴ Tamże, sygn. 1857.

⁹⁵ Tamże, sygn. 1857, 1887.

⁹⁶ Tamże, sygn. 18688.

⁹⁷ Tamże, sygn. 2434, 2526.

⁹⁸ Tamże, sygn. 8237.

⁹⁹ Tamże, sygn. 1857.

¹⁰⁰ Tamże, sygn. 17074.

¹⁰¹ Tamże, sygn. 20231.

¹⁰² Tamże, sygn. 18276.

¹⁰³ Tamże, sygn. 1900.

¹⁰⁴ Tamże, sygn. 1884.

¹⁰⁵ Tamże, sygn. 1884, 8483, 8503.

¹⁰⁶ APK, Starostwo Powiatowe Kieleckie I, sygn. 1420.

¹⁰⁷ APK, Wydział Powiatowy w Busku, sygn. 30.

Józefa Brudzińskiego przy Zdroju w Busku Na Górcie, korespondencja i statut w języku niemieckim — „Statut der Gesellschaft «Górka — Kolonia Lecznicza Dziecięca im. Rektora Józefa Brudzińskiego»”)¹⁰⁸.

Dzieje uzdrowiska w Busku Zdroju w okresie międzywojennym prezentują „Akta miasta Buska” (1896–1950), w tym m.in. sporządzone przez Komisję Uzdrowiskową protokoły posiedzeń, budżety, sprawozdania i zachowana korespondencja z lat 1922–1924 oraz materiały dotyczące organizacji i likwidacji tej komisji¹⁰⁹. Znaczna część akt pochodzi z lat dwudziestych XX w., a dotyczy ogólnopolskiej działalności Związku Uzdrowisk Polskich; są to: statuty, uchwały, protokoły z posiedzeń, sprawozdania, rozmaite projekty regulujące funkcjonowanie uzdrowisk. Znajdują się tu także egzemplarze czasopisma „Wiadomości Związku Uzdrowisk Polskich”, referaty, teksty pogadanek i materiały związane z wystawami organizowanymi w kurortach (w tym w Ciechocinku i w Otwocku, np. programy i zaproszenia), oraz z Międzynarodową Wystawą Sanitarno-Higieniczną. Jest tu także „Protokół z posiedzenia Zarządu Związku Uzdrowisk Polskich” z 1927 r.¹¹⁰ Liczna korespondencja stanowi pokłosie toczącej się wówczas dyskusji nad ustawą uzdrowiskową¹¹¹. Jeden z poszytów zawiera informacje o działalności ciechocińskiego uzdrowiska¹¹². Znajdziemy tu też materiały dotyczące taks uzdrowiskowych w kurortach Niemiec i Francji¹¹³. W odniesieniu do Buska Zdroju ważnym dokumentem z tego okresu jest „Protokół z 17 XI 1922 z oględzin zakładu zdrojowego w Busku i willi prywatnych przy zakładzie”¹¹⁴ oraz „Wykaz mieszkań sezonowych w Busku w 1919 r.”¹¹⁵. Odrębną jednostkę tworzą protokoły walnych zgromadzeń Członków Stowarzyszenia „Kolonia Lecznicza dziecięca im. dr med. rektora J. Brudzińskiego przy zdroju w Busku” z 1931 r.¹¹⁶ Obszerne są akta o udzielaniu bezpłatnych kąpiel (w tym prośby pacjentów o bezpłatne leczenie wodami mineralnymi, korespondencja)¹¹⁷.

W „Aktach miasta Kielc (1795–1950)” odnaleziono materiały z 1921 r. w sprawie udziału tego miasta w budowie buskiej kolonii leczniczej, tj. liczną korespondencję, statuty Komitetu Budowy Kolonii Lecznicznej, sprawozdania i protokoły z jego działalności, preliminarze budżetowe¹¹⁸.

Dla poznania historii uzdrowiska Czarniecka Góra w okresie międzywojennym fundamentalne znaczenie ma zespół „Akta Gminy Duraczów” (1864–1944). Znajdują się w nim protokoły posiedzeń tamtejszej Komisji Zdrojowej, jej tymczasowy statut z roku 1930, budżety, zestawienia z pobierania taksy kuracyjnej, rozmaita korespondencja¹¹⁹. Nie brak także archiwaliów dotyczących kwestii majątkowych, gospodarczych (np. rachunki za energię elektryczną), inwestycyjnych, samego budynku sanatorium, basenu kąpielowego oraz zadrzewienia¹²⁰. Inne materiały to chociażby księgi meldunkowe kuracjuszy tego uzdrowiska z lat 1935–1937 r.¹²¹, listy osób przebywających w domach wypoczynkowych¹²², jak również protokoły z Prezydium

¹⁰⁸ Tamże, sygn. 52.

¹⁰⁹ APK, Akta miasta Buska, sygn. 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582.

¹¹⁰ Tamże, sygn. 573, 576, 577.

¹¹¹ Tamże, sygn. 576, 577, 578, 579, 580.

¹¹² Tamże, sygn. 580.

¹¹³ Tamże, sygn. 578.

¹¹⁴ Tamże, sygn. 573.

¹¹⁵ Tamże, sygn. 574.

¹¹⁶ Tamże, sygn. 582.

¹¹⁷ Tamże, sygn. 563, 564, 565, 5666, 567, 568, 569, 570, 571, 572.

¹¹⁸ APK, Akta miasta Kielc, sygn. 1841.

¹¹⁹ APK, Akta gminy Duraczów, sygn. 165, 166, 167, 168, 169, 170.

¹²⁰ Tamże, sygn. 167, 168, 169, 170.

¹²¹ Tamże, sygn. 168, 169.

¹²² Tamże, sygn. 168.

Komitetu Towarzystwa Przyjaciół Czarnieckiej Góry¹²³. Do ciekawych należą też foldery i prospekty reklamowe kurortu¹²⁴, jego plany oraz mapy okolic¹²⁵, cennik dla miejscowych dorożek¹²⁶. Dalszą część stanowi dokumentacja w sprawie opłat i zwalniania z kosztów leczenia¹²⁷.

Z czasów okupacji niemieckiej pochodzą akta z 1942 r. dotyczące remontu Willi Wersal w Busku na potrzeby żandarmerii (w tym korespondencja prowadzona w języku niemieckim, rachunki, kosztorysy), wchodzące w skład zespołu „Związek Gmin w Busku (1939–1945)”¹²⁸.

Z kolei w zespole „Okręgowy Urząd Ziemi w Kielcach (1918–1933)”, wśród akt o przeniesienie prawa własności części nieruchomości ziemskiej Ojców-Kolencin, gm. Cianowice, pow. olkuskiego z 1927 r., odnaleziono cenne plany parcelacyjne osiedla uzdrowskiego w Ojcowie¹²⁹.

Kapitałnym źródłem do dziejów sanatorium w Rabsztynie jest zespół „Wojewódzki Związek Międzykomunalny dla Spraw Opieki Społecznej i Zdrowia” (1924–1939), w którym sporo archiwaliów (20 jednostek) dotyczy tej placówki. Znaczna ich część związana jest z budową sanatorium i jego wyposażeniem — w tym korespondencja, protokoły posiedzeń Komitetu Budowy Sanatorium w Rabsztynie, oferty, umowy, zamówienia i kosztorysy na wykonanie poszczególnych robót, projekty i plany budynku oraz dokumenty o charakterze własnościowym¹³⁰. Poszyt zatytułowany „Sprawa poświęcenia fundamentów Sanatorium im. Śp. Ignacego Mantuffla” zawiera m.in. akt erekcyjny i listę osób zaproszonych na uroczystość poświęcenia tej instytucji¹³¹. Zachowały się też akta personalne pracowników sanatorium oraz dokumentacja dotycząca funduszy pracowniczych¹³².

„Zbiór Kartograficzny Archiwum Państwowego w Kielcach” zawiera dwa plany Buska Zdroju: jeden z zaznaczeniem budynków uzdrowskich¹³³, drugi — „Busko sanatorium dla dzieci część parceli z pokazaniem rozmieszczenia budynków 1918 rok”¹³⁴.

W „Zbiorze Edmunda Massalskiego” zachowało się pismo „Górka. Miesięcznik młodzieży i dziatwy przebywającej w kolonii leczniczej dziecięcej imienia dra medycyny rektora J. Brudzińskiego przy zdroju w Busku — Organ Towarzystwa Przyjaciół Górki”, Rok III, styczeń 1933 r., nr 1 (23), a w nim wiersze, artykuły, wspomnienia dotyczące sanatorium oraz jego mapka¹³⁵.

Z okresu międzywojennego pochodzi też zachowana w „Zbiorze Krystyny Wojciechowskiej ze Skarżyska Kamiennej” pocztówka przedstawiająca sanatorium w Czarnieckiej Górze¹³⁶.

Okres PRL

Dzieje uzdrowisk w Busku, Solcu i Rabsztynie w latach 1944–1950 dokumentują akta „Urzędu Wojewódzkiego Kieleckiego II”. Dużą część tych materiałów stanowią projekty budynków i urządzeń uzdrowskich w Busku, w tym pawilonu lecznictwa Sanatorium ZUS

¹²³ Tamże, sygn. 170.

¹²⁴ Tamże, sygn. 167.

¹²⁵ Tamże, sygn. 168, 169.

¹²⁶ Tamże, sygn. 165.

¹²⁷ Tamże, sygn. 168, 170.

¹²⁸ APK, Związek Gmin w Busku, sygn. 506.

¹²⁹ APK, Okręgowy Urząd Ziemi, sygn. 4904.

¹³⁰ APK, Wojewódzki Związek Międzykomunalny dla Spraw Opieki Społecznej i Zdrowia, sygn. 164, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185.

¹³¹ Tamże, sygn. 175.

¹³² Tamże, sygn. 167, 186.

¹³³ APK, Zbiór Kartograficzny Archiwum Państwowego w Kielcach — Mapy, sygn. 128.

¹³⁴ APK, Zbiór Kartograficzny Archiwum Państwowego w Kielcach — Plany różne, sygn. 206.

¹³⁵ APK, Zbiór Edmunda Massalskiego, sygn. 348.

¹³⁶ APK, Zbiór Krystyny Wojciechowskiej ze Skarżyska Kamiennej, sygn. 12.

(1950 r.)¹³⁷ oraz obiektów w Państwowym Zakładzie Zdrojowym (1947 r.) — pijalni i kabiny doświadczalnej¹³⁸, pralni mechanicznej¹³⁹, a także rekonstrukcji lewego skrzydła pawilonu głównego¹⁴⁰. Osobno zgromadzono dokumenty dotyczące wywłaszczenia gruntów pod rozbudowę Zakładu Zdrojowego w Busku¹⁴¹. Inny poszyt zawiera akta pomiarowe terenów uzdrowiska z 1949 r.¹⁴²

Ciekawy jest opis oraz charakterystyka działalności Zakładu w Busku Zdroju w sezonie letnim 1946 r. Znaleźć tu można: szczegółowy wykaz leczonych chorób, „wydanych” kąpiei i zabiegów leczniczych oraz ich cennik, a także spis „ordynujących” lekarzy¹⁴³. Wzrost poznawczy mają też sprawozdania z działalności tej placówki oraz protokoły posiedzeń Komisji Zdrojowej i Wydziału Wykonawczego¹⁴⁴, a także akta informujące o składzie Komisji Zdrojowej w roku 1948¹⁴⁵. Na uwagę zasługują też: statut Stowarzyszenia „Górka — Kolonia Lecznicza Dziecięca im. Rektora Józefa Brudzińskiego”, sprawozdania — roczne z działalności placówki i z jej inspekcji w 1948 r.¹⁴⁶, protokoły z walnych gromadzeń z lat 1946–1948¹⁴⁷.

W zespole „Urząd Wojewódzki Kielecki II” odnotować trzeba „Sprawozdanie Zarządu Uzdrowiska w Solcu Zdroju za 1947 r.”¹⁴⁸. W trzech jednostkach zebrano materiały do dziejów sanatorium w Rabsztynie, dotyczące spraw organizacyjnych, remontowych i finansowych (w tym jadłospisy¹⁴⁹) oraz sprawozdania z działalności sanatorium w latach 1945–1947¹⁵⁰.

Sprawozdanie z kontroli finansowej sanatorium w Rabsztynie w 1947 r.¹⁵¹ oraz dokumenty dotyczące podwyżki płac dla pracowników i przekazania sanatorium Skarbowi Państwa w 1948 r. (m.in. protokoły posiedzeń WRN w Kielcach, korespondencja, listy pracowników, wykaz stanowisk służbowych, protokół z komisji rewizyjnej sanatorium), znajdują się w zespole „Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach” 1944–1950¹⁵².

Odbudowie i przebudowie łaźni w Busku poświęcona jest korespondencja zebrana w poszycie znajdującym się w zespole „Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach” z lat 1950–1973, w części sporządzonej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków¹⁵³. Informacje na temat uzdrowiska w Solcu znaleźć można w „Charakterystyce osady Solec Zdrój” z 1959 r., wchodzącej w skład akt Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego, stanowiącej integralną część zespołu „Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej”¹⁵⁴. Najwięcej wiadomości o uzdrowiskach zachowało się w aktach Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury. Są to projekty i pomiary budynków: Sanatorium Dziecięcego „Górka” w Busku

¹³⁷ APK, Urząd Wojewódzki Kielecki II, sygn. 3842, 3843.

¹³⁸ Tamże, sygn. 3844.

¹³⁹ Tamże, sygn. 3845.

¹⁴⁰ Tamże, sygn. 3846.

¹⁴¹ Tamże, sygn. 297.

¹⁴² Tamże, sygn. 3724.

¹⁴³ Tamże, sygn. 1891.

¹⁴⁴ Tamże, sygn. 1892, 1893.

¹⁴⁵ Tamże, sygn. 1603.

¹⁴⁶ Tamże, sygn. 1847.

¹⁴⁷ Tamże, sygn. 1895.

¹⁴⁸ Tamże, sygn. 1894.

¹⁴⁹ Tamże, sygn. 1896.

¹⁵⁰ Tamże, sygn. 1897, 2016.

¹⁵¹ APK, Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1944–1950, sygn. 596.

¹⁵² Tamże, sygn. 684.

¹⁵³ APK, Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach (dalej cyt.: PWRN), Wojewódzki Konserwator Zabytków, sygn. 31.

¹⁵⁴ APK, PWRN, Wojewódzka Komisja Planowania Gospodarczego, sygn. 235.

Zdroju z 1951 r.¹⁵⁵, Zakładu Zdrojowego w Busku Zdroju z 1950 r.¹⁵⁶, kuchni i Sali restauracyjnej Państwowych Zakładów Uzdrowiskowych w Busku Zdroju z 1952 r.¹⁵⁷, świetlicy robotniczej przy Państwowym Uzdrowisku w Busku Zdroju z 1952 r. (projekt i korespondencja)¹⁵⁸, sanatorium ZUS w Busku Zdroju z 1949 r. (korespondencja i projekty)¹⁵⁹ oraz dokumentacja projektowa konstrukcji żelbetowych tarasów przy domu Kolonii Leczniczej Dziecięcej w Busku Zdroju z 1947 r.¹⁶⁰

Źródłem do dziejów sanatorium dziecięcego w Rabsztynie jest zespół „Wydział Wojewódzki w Kielcach” z lat 1945–1950. Dokumentacja pochodząca z lat 1947–1949 dotyczy głównie zagadnień organizacyjnych (nadanie statutu, zarządzenia)¹⁶¹ i działalności sanatorium (w tym sprawozdania z lat 1947–1949 i pokontrolne)¹⁶², finansów (m.in. sprawozdania budżetowe i kasowe)¹⁶³ oraz spraw kadrowych placówki¹⁶⁴. Archiwalia te zawierają również informacje o ruchu chorych¹⁶⁵, jadłospisy¹⁶⁶, programy zajęć wychowawczych¹⁶⁷. Zachowały się trzy ówczesne fotografie budynku sanatorium oraz plan majątku Klucze, przekazanego na rzecz Sanatorium Dziecięcego w Rabsztynie¹⁶⁸. Znajdziemy tu też dokumenty o nabyciu obszaru leśnego na cele tegoż sanatorium (korespondencja, plany sytuacyjne terenu, odpis aktu notarialnego)¹⁶⁹. Jedną jednostką to akta sprawy przejęcia Sanatorium Dziecięcego w Rabsztynie przez Ministerstwo Zdrowia z lat 1948–1949 (protokoły przekazania), gdzie znajdziemy bogate informacje o majątku sanatorium (m.in. sporządzane w wyniku remanentów spisy zawartości poszczególnych magazynów: żywnościowego, bielizny, narzędzi lekarskich, materiałów i leków, materiałów aptecznych, sprzętów gospodarczo-kuchennych, a ponadto wykazy zabudowań)¹⁷⁰. Osobny poszyt tworzą dokumenty dotyczące przejęcia przez Wydział Wojewódzki w Kielcach Zakładu Leczniczego „Górka” w Busku Zdroju¹⁷¹.

Zespół „Wydział Powiatowy w Końskich” z lat 1945–1950 przynosi „Dane dotyczące prewentorium Czarniecka Góra pow. koneckiego” z 1950 r., będące załącznikiem do pisma Wydziału Powiatowego w Końskich do Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach¹⁷².

W zespole „Starostwo Powiatowe Stopnickie w Busku” z lat 1944–1950 znajdują się akta na temat odbudowy willi Wersal w Busku Zdroju¹⁷³, a także dokumentacja dotycząca remontów innych buskich obiektów: zakładu kąpielowego (korespondencja, rachunki, wykazy kosztów, opis techniczny, rzut budynku)¹⁷⁴, domu wypoczynkowego Milicji Obywatelskiej (korespon-

¹⁵⁵ APK, PWRN, Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury, sygn. 272, 273.

¹⁵⁶ Tamże, sygn. 274, 275, 276.

¹⁵⁷ Tamże, sygn. 277, 278.

¹⁵⁸ Tamże, sygn. 901.

¹⁵⁹ Tamże, sygn. 952, 953, 967.

¹⁶⁰ Tamże, sygn. 954.

¹⁶¹ APK, Wydział Wojewódzki w Kielcach, sygn. 38, 39.

¹⁶² Tamże, sygn. 39, 40, 41, 42, 43.

¹⁶³ Tamże, sygn. 39, 40, 41, 42, 45, 46.

¹⁶⁴ Tamże, sygn. 39, 40, 41, 42.

¹⁶⁵ Tamże, sygn. 39, 40, 41, 42.

¹⁶⁶ Tamże, sygn. 39, 41, 42.

¹⁶⁷ Tamże, sygn. 42.

¹⁶⁸ Tamże, sygn. 47.

¹⁶⁹ Tamże, sygn. 48.

¹⁷⁰ Tamże, sygn. 44.

¹⁷¹ Tamże, sygn. 20.

¹⁷² APK, Wydział Powiatowy w Końskich, sygn. 52.

¹⁷³ APK, Starostwo Powiatowe Stopnickie w Busku, sygn. 665, 666.

¹⁷⁴ Tamże, sygn. 746.

dencja, oferty i protokoły przetargów)¹⁷⁵ i kolonii leczniczej dziecięcej „Górka” (korespondencja, kosztorysy, oferty, umowy)¹⁷⁶ oraz projekt kina (w języku niemieckim)¹⁷⁷.

W zespole pod nazwą „Powiatowa Rada Narodowa w Busku Zdroju” z lat 1944–1950 jedna jednostka dotyczy szpitala sezonowego w Solcu Zdroju. Jest to dokumentacja i projekt architektoniczny rozbudowy jego gmachu (rzuty kondygnacji i więźby dachowej, widoki, przekroje, wycena oraz korespondencja) z lat 1946–1949¹⁷⁸. W dwóch niewielkich teczkach zebrano akta dotyczące remontu Zakładu Kąpielowego w Busku (1947–1948)¹⁷⁹.

Interesujący jest dokument „Możliwości i kierunki rozwoju uzdrowisk Busko-Zdrój i Sollec-Zdrój” z września 1971 r. zachowany w zespole „Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Busku Zdroju” (1950–1975)¹⁸⁰. Rozplanowanie i zabudowę uzdrowisk przedstawiają wykonane w 1959 r. plany Buska Zdroju¹⁸¹ i Solca Zdroju¹⁸².

W powojennej części zespołu „Akta miasta Kielc” znalazł się jeden poszyt dotyczący Kolonii Leczniczej „Górka” w Busku, na który składają się m.in. korespondencja prowadzona między kolonią leczniczą a Zarządem Miasta Kielc, „Sprawozdanie z leczniczo-społecznej akcji uzdrowiska-zdrojowiska «Górka» w Busku Zdroju wygłoszone w dniu 12 maja 1948 r. w Warszawie na Walnym Zgromadzeniu Członków Stowarzyszenia «Górka-Kolonia Lecznicza Dziecięca im. Rektora J. Brudzińskiego»”, różne regulaminy (Komisji Lekarsko-Pedagogicznej przy Zarządzie Stowarzyszenia, Zarządu Stowarzyszenia, Rady Nadzorczej, Komisji Rewizyjnej, Walnego Zgromadzenia)¹⁸³.

Z zespołu „Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Busku Zdroju” z lat 1951–1972 pochodzą protokoły posiedzeń Komisji Zdrojowej z lat 1945–1967 i protokoły posiedzeń Komitetu Wykonawczego tejże komisji oraz sprawozdania z jej działalności¹⁸⁴, budżety i sprawozdania budżetowe Komisji Zdrojowej z lat 1955–1968¹⁸⁵. Osobny poszyt zawiera statuty poboru opłat na fundusz zdrojowy (kuracyjny) z 1949 r.¹⁸⁶ Część tych archiwaliów powstała w efekcie działania komisji uzdrowiskowo-wczasowej w Busku Zdroju z lat 1969–1972; wśród nich zachowały się m.in. sprawozdanie z działalności kulturalno-oświatowej na rzecz kuracjuszy za rok 1971, wykaz pokoi gościnnych (kwater prywatnych) w mieście, plany pracy oraz sprawozdanie z obchodów setnej rocznicy urodzin Lenina¹⁸⁷. Dwie jednostki to dokumentacja związana z procesem likwidacji Komisji Zdrojowej w Busku (w latach 1968–1972)¹⁸⁸.

Na temat rozwoju uzdrowiska Busko Zdrój i działalności kulturalnej na jego obszarze pewnych informacji dostarczają także akta „Urzędu Miasta i Gminy w Busku Zdroju” z lat

¹⁷⁵ Tamże, sygn. 670.

¹⁷⁶ Tamże, sygn. 671.

¹⁷⁷ Tamże, sygn. 622.

¹⁷⁸ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Busku Zdroju, sygn. 540.

¹⁷⁹ Tamże, sygn. 538, 539.

¹⁸⁰ APK, Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Busku Zdroju, sygn. 3512.

¹⁸¹ Tamże, sygn. 3544.

¹⁸² Tamże, sygn. 3626.

¹⁸³ APK, Akta miasta Kielc, sygn. 2719.

¹⁸⁴ APK, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Busku Zdroju, sygn. 58 — Najbardziej wartościowa jednostka złożona z 4 ksiąg: a) książka protokołów Wydziału Wykonawczego Komisji Zdrojowej w Busku Zdroju z lat 1945–1948, b) książka protokołów Komisji Zdrojowej z lat 1945–1948, c) książka protokołów Wydziału Wykonawczego Komisji Zdrojowej w Busku Zdroju z lat 1949–1962, d) książka protokołów Komisji Zdrojowej z lat 1948–1962; sygn. 60, 61.

¹⁸⁵ Tamże, sygn. 114, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145.

¹⁸⁶ Tamże, sygn. 59.

¹⁸⁷ Tamże, sygn. 51.

¹⁸⁸ Tamże, sygn. 62, 63.

1973–1990. I tak np. o rozwoju bazy sanatoryjnej wspomina „Program społeczno-gospodarczego przyspieszonego rozwoju miasta i gminy Busko Zdrój” na lata 1979–1985¹⁸⁹ oraz „Plan społeczno-gospodarczy rozwoju na 1981 rok”¹⁹⁰. Nieliczne wiadomości znaleźć można w teczkach zatytułowanych „Realizacja planu społeczno-gospodarczego rozwoju” z lat 1978–1988¹⁹¹, „Plan społeczno-gospodarczy na lata 1986–1990”¹⁹², „Program rozwoju sieci handlowo-usługowej dla miasta i gminy Busko Zdrój do 1990 r.”¹⁹³. Z kolei w aktach dotyczących koordynacji działalności kulturalnej z lat 1984–1988 zachowała się skarga do Naczelnika Miasta i Gminy Busko Zdrój z 1983 r. na nieprawidłową działalność Orkiestry Zdrojowej¹⁹⁴.

Skromnych danych dotyczących funkcjonowania uzdrowiska w Solcu Zdroju dostarcza zespół „Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Solcu Zdroju” z lat 1955–1972, gdzie znajduje się uchwała w sprawie powołania Komisji Uzdrawiskowo-Wczasowej Gromadzkiej Rady Narodowej w Solcu Zdroju, wraz ze składem osobowym tej komisji¹⁹⁵, a także „Projekt kompleksowego zadrzewienia osady Solec” z 1871 r. (część opisowa i dwa plany uzdrowiska)¹⁹⁶. O stanie drzewostanu na tym terenie informuje też „Inwentaryzacja dendrologiczna zabytkowego parku w Solcu Zdroju z 1988 r.” obejmująca zestawienie i cztery plany¹⁹⁷, znajdująca się w zespole „Urząd Gminy w Solcu Zdroju” z lat 1973–1990.

Nieco informacji na temat uzdrowiska w Busku dostarcza projekt uproszczonego zagospodarowania miasta Buska Zdroju z 1952 r., wchodzący w skład zespołu „Wojewódzki Zarząd Inwestycji Miejskich w Kielcach” (1948–1975). Zawiera on opis miejscowości (dane regionalne, warunki naturalne, dane historyczne o mieście i o zdroju, rozwój zaludnienia i bilans ludności, funkcje lecznicze i wypoczynkowe, dystrybucja towarowa i żywienia zbiorowe, gospodarka komunalna, urządzenia użyteczności publicznej, komunikacja, zabudowa, mieszkania, strefy zabudowy, bilans terenowy), założenia programowe (rozwój ludnościowy, rozwój terenowy, funkcje w zakresie produkcji, komunikacja, funkcje uzdrowiskowe, tereny budowlano-mieszkaniowe, funkcje mieszkaniowe, tereny zieleni, funkcje oświatowo-kulturalne, służba zdrowia, gospodarka komunalna), opis projektu miasta Buska¹⁹⁸.

Akta kontroli uzdrowiska w Solcu Zdroju z 1961 r. zawiera zespół „Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Kielcach” z lat 1950–1980; jest to dokument z 1968 r. sporządzony przez Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Busku Zdroju po kontroli urządzeń sanitarnych oraz technologii oczyszczania poszczególnych rodzajów wód w Solcu Zdroju, przesłany do Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego, oraz notatka służbowa z kontroli uzdrowiska w Solcu¹⁹⁹.

Dokumentacja w sprawie źródeł wody słodkiej w okolicy Buska z lat 1946–1947 zachowała się w „Zbiorze Kieleckiego Towarzystwa Naukowego”. Stanowią ją wyniki analiz specjalistycznych wody pod względem chemicznym i bakteriologicznym, sprawozdania i projekty techniczne z prac prowadzonych przy źródłach („Nurek”, źródło przy drodze owczarskiej), opisy i szkice otworów wiertniczych, projekt rekonstrukcji wodociągu ze źródła „Nurek”

¹⁸⁹ APK, Urząd Miasta i Gminy w Busku Zdroju, sygn. 53.

¹⁹⁰ Tamże, sygn. 57.

¹⁹¹ Tamże, sygn. 59, 60, 61, 62, 63.

¹⁹² Tamże, sygn. 5.

¹⁹³ Tamże, sygn. 102.

¹⁹⁴ Tamże, sygn. 82.

¹⁹⁵ APK, Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Solcu Zdroju, sygn. 13.

¹⁹⁶ Tamże, sygn. 53.

¹⁹⁷ APK, Urząd Gminy w Solcu Zdroju, sygn. 36.

¹⁹⁸ APK, Wojewódzki Zarząd Inwestycji Miejskich w Kielcach, sygn. 195.

¹⁹⁹ APK, Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Kielcach, sygn. 41.

w Państwowym Zakładzie Zdrojowym w Busku Zdroju z 1946 r.²⁰⁰ oraz sprawozdanie techniczne do projektu.

Informacje na temat sanatorium w Czarnieckiej Górze, zabytkowych obiektach uzdrowskich oraz o domach letniskowych można znaleźć w „Miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gm. Stąporków” z 1992 r.²⁰¹, który stanowi integralną część zespołu „Biuro Planowania Przestrzennego w Kielcach” z lat 1970–1996. Nieco mniej informacji na temat uzdrowiska Solec zawiera podobna jednostka dla Solca Zdroju z 1990 r.²⁰²

Wspomnieć trzeba wreszcie o aktach partyjnych. I tak, w aktach „Komitetu Powiatowego PZPR” w Busku z lat 1949–1975 znajdują się akta egzekutywy z informacjami o budowie sanatorium dla inwalidów w Busku w 1968 r.²⁰³, oceną tamtejszego uzdrowiska z roku 1965²⁰⁴, sprawozdaniem z pracy kulturalno-oświatowej przy Państwowym Uzdrowisku w Busku za 1955 rok²⁰⁵ oraz wytycznymi KP PZPR w Busku Zdroju w sprawie realizacji inwestycji sanatoryjnych i towarzyszących na terenie Buska i Solca²⁰⁶.

Zespol „Komitet Miejsko-Gminny PZPR w Busku Zdroju” z lat 1975–1989 zawiera akta Powiatowej Organizacji Partyjnej przy Państwowym Uzdrowisku w Busku z lat 1975–1989, na które składają się przede wszystkim oceny pracy POP, protokoły, plany pracy i sprawozdania²⁰⁷.

Z kolei w zespole „Komitet Gminny PZPR w Solcu Zdroju” (1975–1989) zebrano protokoły z zebrań Podstawowej Organizacji Partyjnej przy Państwowym Uzdrowisku w Solcu Zdroju, wraz ze sprawozdaniami, informacjami i programami działań w ciągu siedmiu lat (od 1977 do 1983)²⁰⁸.

Natomiast w zespole „Komitet Wojewódzki PZPR w Kielcach” (1948–1990) odnaleziono album zatytułowany „Państwowe Przedsiębiorstwo Uzdrowisko Busko. Działalność i program rozwoju”, zawierający fotografie przedstawiające budynek, wyposażenie i zabiegi świadczone przez tę placówkę²⁰⁹.

Listę archiwaliów dotyczących uzdrowisk zamyka ogłoszenie starosty powiatowego koneckiego S. Woynowskiego z 1945 r. wzywające do zwrotu przedmiotów pochodzących z sanatorium w Czarnieckiej Górze, stanowiące część „Zbioru afiszów i plakatów”²¹⁰.

Źródła do dziejów omawianych uzdrowisk znajdują się też innych archiwach, w tym przede wszystkim Archiwum Głównym Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych²¹¹, Archiwum Państwowym w Radomiu, Archiwum Państwowym w Katowicach oraz Archiwum Narodowym w Krakowie. Do historii sanatoriów w Busku i Solcu odnoszą się też akta zgromadzone w archiwum zakładowym Uzdrowiska Busko Zdrój, będącym pod nadzorem Archiwum Państwowego

²⁰⁰ APK, Zbiór Kieleckiego Towarzystwa Naukowego, sygn. 44.

²⁰¹ APK, Biuro Planowania Przestrzennego w Kielcach, sygn. 74.

²⁰² Tamże, sygn. 73.

²⁰³ APK, Komitet Powiatowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Busku Zdroju, sygn. 130.

²⁰⁴ Tamże, sygn. 120.

²⁰⁵ Tamże, sygn. 79.

²⁰⁶ Tamże, sygn. 48.

²⁰⁷ APK, Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Busku Zdroju, sygn. 24, 25, 26, 30, 37, 75, 76, 77.

²⁰⁸ APK, Komitet Gminny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Solcu Zdroju, sygn. 39.

²⁰⁹ APK, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach, albumy, sygn. 36.

²¹⁰ APK, Zbiór afiszów i plakatów, sygn. 396.

²¹¹ Na przykład zespoły: „Zdroje Polskie SA z lat 1923–1936”, „Naczelna Dyrekcja «Polskie Uzdrowiska» w Warszawie z lat 1949–1953”, „Centralny Zarząd Uzdrowisk w Warszawie z lat 1953–1967”, „Zjednoczenie «Uzdrowiska Polskie» w Warszawie z lat 1967–1986” oraz „Naczelny Inspektorat Leczenia Uzdrowskiego w Warszawie z lat 1982–1987”, a także „Ministerstwo Zdrowia w Warszawie z lat 1944–1960” oraz „Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej z lat 1960–1999”.

w Kielcach. Jak wynika z protokołów pokontrolnych, przechowywane jest tam 10 m.b. akt z lat 1945–2010. Na dokumentację tę składają się m.in. preliminarze budżetowe, roczne sprawozdania rachunkowe, plany inwestycyjne, ekonomiczne, techniczne i kapitalnych remontów, analizy działalności gospodarczej, inwentaryzacje, protokoły kontroli zewnętrznych, sprawozdania z działalności podstawowej, sprawozdania z ruchu chorych.

Przeprowadzony wyżej przegląd nie pozostawia wątpliwości, że w Archiwum Państwowym w Kielcach przynajmniej w kilkunastu zespołach archiwalnych znajdują się materiały, które wykorzystać można jako źródło do badań nad dziejami uzdrowisk na Kielecczyźnie. Omówione archiwalia odnoszą się przede wszystkim do uzdrowisk w Busku i Solcu, w mniejszym stopniu do innych sanatoriów — w Rabsztynie, Czarnieckiej Górze i w Ojcowie. Z uwagi na proveniencję, jest to przede wszystkim dokumentacja wytworzona przez organa państwowej administracji ogólnej i specjalnej oraz samorządowej. Pod względem chronologicznym dominują akta od lat trzydziestych XIX w. do roku 1914, liczne są także archiwalia z dwudziestolecia międzywojennego i okresu Polski Ludowej. Niewiele materiałów pochodzi z okresu I i II wojny światowej oraz po roku 1989. W większości archiwalia te spisano w języku polskim. Drugą grupę stanowią akta rosyjskojęzyczne, pochodzące z drugiej połowy XIX i początków XX w. (w tym przede wszystkim takie zespoły jak „Rząd Gubernialny Kielecki” i „Rada Opieki Społecznej Guberni Kieleckiej”). Sporadycznie pojawiają się dokumenty niemieckojęzyczne. Przeważa dokumentacja aktowa, uzupełniają ją nieliczne materiały kartograficzne, projekty techniczne i rysunki architektoniczne oraz fotografie.

Mówiąc o materiałach archiwalnych do dziejów uzdrowisk, przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Kielcach, nie sposób nie zauważyć, że większość z nich traktuje głównie o sprawach organizacyjnych, majątkowych i finansowych, w mniejszym stopniu kadrowych. Są to przede wszystkim statuty, regulaminy, protokoły posiedzeń komisji zdrojowych i uzdrowiskowo-wczasowych, budżety i sprawozdania z działalności. Duża część dokumentacji to projekty gmachów uzdrowiskowych, domówczasowych, willi, urzędzeń technicznych. Omówione archiwalia są natomiast ubogim źródłem informacji w materii *stricto* medycznej. Niewiele wiadomości przynoszą też w zakresie życia towarzyskiego lub kulturalnego, z którego zawsze sływały sanatoria.

Adres Autora:

mgr Hubert Mazur

Archiwum Państwowe w Kielcach

ul. Kusocińskiego 57

25-045 Kielce

hubmich.mazur@wp.pl

SOURCES TO THE HISTORY OF HEALTH RESORTS IN THE STATE ARCHIVE IN KIELCE

The aim of the article is to discuss sources to the history of five health resorts: Busko Zdrój, Solec Zdrój, Ojców, Rabsztyn and Czarniecka Góra. The relevant sources from the State Archive in Kielce are presented chronologically in three groups, concerning the time of the partitions, the inter-war period and the Nazi occupation until 1945. The survey of the source material indicates that the Kielce archives contain valuable documents that can be useful in research on the history of resorts in the region. The documents concern first of all the resorts in Busko and

Solec; Rabsztyn and Czarniecka Góra are less amply documented, while Ojców is scarcely represented.

The documents in question were produced primarily by state administration bodies and local authorities. Most of them come from the period after the partitions (from the 1830s to 1914), the interwar period and the post-WWII period. Prevaingly, these are written documents although some cartographic material, technical designs, drawings and photographs have also been found. They concern mostly administrative and financial matters, and in some cases personnel issues. The most common types are: statutes, rules, minutes of health resort committees, budgets and financial reports. An important portion of the material are designs of sanatoria, hotels, villas and technical infrastructure. Very few data can be found on strictly medical matters or on social life, which health resorts have always been famous for.

The archival records discussed in the article bring valuable data on the history of resorts between the Vistula and Pilica rivers, but they have to be supplemented with other types of sources, e.g. press information, diaries and personal relations.

Translated by
Izabela Szymańska